

Мирослава Цибуковська

УДК 821.161.2-32«19»

ХУДОЖНІЙ СВІТ ОПОВІДАННЯ “ПОМСТИВСЯ” УЛАСА САМЧУКА

У статті розглянуто художній світ оповідання Уласа Самчука “Помстився”, надрукованого в нелегальному часопису міжвоєнної доби.

Ключові слова: література опору, польське осадництво, оповідання, художня деталь, деталь-символ.

Myroslava Tsybukovska. Artistic universe of the short story “Revenged” by Ulas Samchuk

The paper analyses the artistic universe of Ulas Samchuk’s “Revenged” which was first printed in an illegal journal during the interwar period.

Key words: literature of Resistance, osadniks, short story, literary detail, symbolic detail.

Улас Самчук увійшов до української літератури як унікальний прозаїк XX століття, автор великих епічних полотен про свою епоху й українську людину в ній. Його основними здобутками вважають трилогію “Волинь” і роман “Марія”, які, власне, і заступили собою всю багатогранну спадщину митця. Однак невеликому колу фахівців письменник відомий і як творець оригінальної малої прози – оповідань і новел. Нещодавно у видавничій фірмі “Відродження” (Дрогобич) вийшов том, що презентував маловідомі твори письменника: соціально-психологічний роман “Кулак”, цикл героїко-реалістичних оповідань “Месники” і збірку модерністських новел “Віднайдений рай” [див.: 15]. Ці твори руйнують негативне ставлення українського літературознавства до естетичних уподобань У. Самчука міжвоєнної доби, “традиціоналіста і людини попереднього століття”, на думку С. Павличко. Показова в цьому плані, зокрема, така теза дослідниці: “Експеримент, пошуки нової мови мистецтва, нові його спроби наблизитися до життя, відчути кризи гуманістичних істин, які переживала європейська артистична спільнота від Пікассо до Еліота вже впродовж трьох десятиліть, обминули Самчука цілком” [5, 247].

Мала проза письменника, що друкувалася переважно на сторінках націоналістичної преси, таки засвідчила його вірність ідеям традиціоналізму й героїзму, явила оповиту новою настроєвістю художню модель дійсності. Основним героєм малих прозових форм У. Самчука стала вигранена й цільна, внутрішньо шляхетна й морально відповідальна особистість, яка втілювала вже інший, новий тип українця, здатного героїчно протистояти зовнішнім викликам цивілізованого світу. Ідейно-естетичні і стильові вподобання У. Самчука того часу дають можливість говорити про його приналежність до вісниківського кола. Про це, зокрема, ідеться в дослідженнях Самчукової художньої історіософії у працях І. Руснак [див.: 7; 8].

Вісниківство як історичний, світоглядний, суспільний і культурний феномен чітко охарактеризоване О. Баганом [1, 3–8; 2, 6–48]. На думку літературознавця, сьогодні вкрай важливо зрозуміти, як українство після катастроф і поразок

Першої світової війни та революції знайшло в собі силу духу, щоб розпочати широкомасштабні процеси переродження нації, формування її якісно нового характеру, як вдалося витримати тяжкі удари з боку зовнішніх окупантів і перемогти внутрішні дезорієнтаційні та розкладові тенденції соціалістично-анархістського й ліберально-космополітичного штибу [1, 7]. Культурну діяльність письменники-вісниківці розуміли як боротьбу за високі ідеали й вартості, у центрі якої було виховання, плекання нового українського характеру. Їхні художні твори формували світогляд української молоді, розбудовували історіософську концепцію України, творили новий тип літератури – літературу “національного чину”, домінантою якої був “трагічний оптимізм” (Д. Донцов). Тож художній набуток У. Самчука 1920–1930-х років розглядаємо з урахуванням літературної традиції та ідей вісниківства.

Оповідання “Помстився” (1932) написане під безпосередніми враженнями письменника від суспільно-політичного життя Галичини й Волині міжвоєнної доби. Для розуміння проблеми варто бодай коротко викласти суть історичної ситуації, про яку йдеться. Після завершення Першої світової війни було відновлено Польську державу і здійснено анексію західноукраїнських земель. Польські політичні кола обрали тактику форсованої уніфікації національних окраїн держави. Програмним гаслом польського Стронніцтва народowego (Національної партії) була полонізація східних територій держави шляхом поступової асиміляції слов'янських меншин. Колонізація (зокрема осадництво) мала служити одним із методів такої політики. Колонізувати, за Е. Саїдом, – це передусім *ідентифікувати* і, звичайно, реалізовувати свої інтереси: комерційні, комунікаційні, релігійні, культурні тощо [9, 549]. Солдати у відставці, офіцери польської армії, члени їхніх сімей, а також цивільні добровольці-переселенці з поляків, які проживали на “землях коронних”, перетворювалися на осадників, які отримували від держави кращі земельні наділи, щедрі фінансові субсидії, широке представництво в місцевих органах адміністративної влади. Осадники мали створити підставу польського панування на нових теренах, посилити оборону східного кордону Польщі, стати соціальною та політичною опорою польської влади на західноукраїнських землях. Адекватною відповіддю українського населення на такі виклики доби став гострий спротив офіційній політиці польського уряду. Провідною силою українського національного руху стали легальне Українське Національно-демократичне об'єднання (УНДО) і нелегальна Українська військова організація (УВО). Вони висунули радикальні програми боротьби з окупаційною владою; основним засобом протидії колонізаторській політиці вважали терористичні акції та саботаж. Для впливу на українську громадськість названі організації широко використовували пресу, що випромінювала патріотизм і боронила соборність української нації.

До нелегальних часописів тієї доби належала “Сурма” – підпільний орган УВО, який щомісяця виходив у Берліні (1927–1928) і Каунасі (1928–1934). Головним редактором видання був політичний діяч, журналіст і публіцист Володимир Мартинець, редактором – колишній полковник Січових Стрільців Роман Сушко. У 1927 р. часопис виходив під гаслом “Ідея без діл є мертва! З хати до хати! З рук до рук!”. У зв'язку з посиленням репресивних заходів з боку польського уряду з 1929 р. гасло газети було змінено на інше: “Передавайте з рук до рук, з хати до хати! Ховайте “Сурму” перед ляхами, бо це нелегальний орган”.

Саме з цим націоналістичним пресовим органом тісно співпрацював У. Самчук. Упродовж 1932–1933 рр. тут було надруковано цикл його оповідань “Месники”, основною темою яких була боротьба українців проти національної та соціальної наруги, котру чинили представники польської влади різних рівнів. А. Жив'юк

стверджує, що публікацією циклу письменник не обмежився [4, 31]: від травня 1932 р. до вересня 1933 р. він видрукував у часопису ще десять матеріалів, які тематично, сюжетно і своїм політичним спрямуванням продовжували попередній цикл: “Богонос Северин” [10, 2–4], “Виховують” [11, 2–4], “З чорних днів” [13, 2–3], “Заповіт” [14, 3–4], “Одна осінь...” [17, 3–6], “Перемога знаку” [18, 2–4], “Помстився” [20, 3–4], “Три кріси” [21, 5–6], “Хома Гуца” [22, 2–3], “Чи чуєш ти?” [23, 2–3]. Рівненський дослідник виявив також кілька оповідань У. Самчука в іншому підпільному органі – часопису “Український націоналіст”, серед яких були твори, що продовжували тему формування національно свідомої особистості й боротьби українського селянства проти польського осадництва: “По закону” [19, 6–7], “Мовчазний хрест” [16, 2–3], “Шомполи” [24, 2–3].

Оскільки названі видання виходили нелегально, то кореспонденти змушені були подавати свої матеріали анонімно. Процес з’ясування авторства оповідань відбувся в наш час. А. Жив’юк виявив в архіві письменника [див.: 26] комплекти часописів “Сурма” (1930–1933) й “Український націоналіст” (1933–1935), де прозаїк власноруч підписав усі свої публікації [4, 28]. Отже, усі названі оповідання сприймаємо як автентичні твори У. Самчука, які засвідчили “безугавне устремління до романтичного ідеалу, містерійне світовідчуття, оптимістичне переживання буттєвої трагії, легке вичаровування героїки, пробудження вітальної динаміки, формування через поетику людської суворості етики й характеру” [1, 8].

Нова тема української літератури потребувала від автора правдивого і своєрідного ставлення, що втілювалося передусім на стильовому рівні. Характерною манерою письма стали фейлетонна злободенність, нарисова уривчастість, суворий реалізм, героїчна романтика, експресіоністичні й імпресіоністичні прийоми відтворення внутрішнього світу героїв, особлива увага до художніх деталей і символізація. Появі стилю, що відбивав авторський погляд на події в оповіді, сприяло не лише глибоке знання У. Самчуком усієї правди про повсякдення галицьких і волинських сіл, а й увага письменника до найдрібніших моментів реальної дійсності, особлива проникливість, уміння бачити в незначному й неістотному щось суттєве і значуще. Увесь спектр художніх засобів був підпорядкований провідній ідеї художніх мініатюр, якими письменник плекав національно-патріотичні почуття, що допомагали його країнам у несприятливих умовах зберігати і зміцнювати культурну самобутність і національну ідентичність.

Межова природа творів, надрукованих у нелегальній пресі, утруднює, на перший погляд, їхню жанрову ідентифікацію. Скажімо, в автобіографії [12, 4] сам автор говорив про “Месників” як про “цикл фейлетонів”, хоча всі виразні ознаки свідчили про конструювання жанру оповідань. Із приводу жанрової ідентифікації творів зі збірки докладно висловилася І. Руснак [6, 20–22] у вступній статті до дрогобицького видання.

Відомо, що й новелу, й оповідання характеризують чіткий конфлікт, обов’язкова зміна перипетій, концентрація засобів типізації навколо однієї проблеми, яка і стає стрижнем зображення. Однак матеріал для перипетій у них різний. Якщо в новелі основним матеріалом слугує психологія персонажів, тобто породжені подією чи певним явищем переживання, то в оповіданні суттєва сама подія, вчинки й дії персонажів. У творі У. Самчука в центрі уваги перебуває вчинок головного героя, пов’язаний з актом помсти. Не менш важливий фактор – наявність епічних чи ліричних доміант у творах названих жанрів. Композиція оповідання характеризується логічним причинно-наслідковим розгортанням від зав’язки до розв’язки (власне, це маємо в аналізованому тексті), тоді як у новелі композиційні елементи поєднуються досить гнучко й несподівано. Та й кінцівки в

новели й оповідання суттєво різняться. У новелі наявна несподівана розв'язка, пов'язана зі значенням самого терміна “новина”, в оповіданні – це логічне завершення дії. Оповідання вимагає від автора спокійної зосередженості й повільної спостережливості, адже для нього важливо показати унікальність зображуваної події чи образу. Для Самчука-епіка така споглядальність була природною.

Оповідання сприймається як невеликий оповідний художній твір про одну чи кілька подій у житті людини (людей), у якому зображено типові картини життя; воно виокремлює приватний випадок із життя, особну ситуацію та наділяє її високим смислом. Жанрову специфіку оповідання іноді пов'язують з особливостями зображення характеру, який переважно статичний, що не піддається змінам, а тільки розкривається через дії і вчинки. Своєрідну роль при цьому відіграє художня деталь, що має велике смислове й емоційне навантаження. Її цінність полягає в лаконічності, “портативності” (С. Антонов), і це дозволяє письменникові досягати граничної стислості. У Самчук виявив себе майстром деталі, що характеризується особливою лапідарністю, значним смисловим наповненням і глибоким підтекстом. У виборі деталі велике значення набувало розуміння автором життя і психології людей, адже всі використані ним засоби спрямовані на чіткість сприйняття образу героя і на досягнення ідеї твору. Отже, “Помстився” У. Самчука має всі ознаки жанру оповідання, його тема – буття української людини в умовах опору ворожим колоніальним стратегіям, серед яких однією з найдошкульніших у міжвоєнну добу для західноукраїнських земель було польське осадництво.

Сюжет оповідання побудований за класичною схемою: *експозиція* (спогади старого Юрка про молоді роки й роздуми про нове покоління), яка занурює читача в художній часопростір, дає первинне уявлення про час, місце дії, героя; *зає'язка* (повідомлення про наругу вчительки над вишитою на шкільній торбинці “ознакою України”), *розвиток події* (стан діда Юрка після детального обстеження понівеченої торбинки і його похід до школи), *кульмінація* (помста вчительці), *розв'язка* (переконаний у своїй правоті месник здався поліції).

Словесна організація тексту відповідає жанру оповідання. Автор використав досить популярну наративну модель, коли оповідь ведеться від імені розповідача, який перебуває у фабульному просторі. Імені його на початку оповідання не названо, окреслено тільки загальною заувагою – “старий”, що розшифрувати досить просто: це людина, котра прожила багато років, досягла старості й має сформовані риси вдачі, поведінки, закладені впродовж усього життя. І лише наприкінці оповідання в монолозі, зверненому до самого себе, герой називає своє ім'я – Юрко. Образ діда Юрка стоїть у центрі розповіді, назва твору відсилає саме до нього, бо це саме він “помстився” (власне, заголовок у формі дієслівної конструкції відбиває фабулу оповідання). Усі інші персонажі твору (онука Оленка, учителька) – другорядні і слугують для глибшого розкриття його характеру, що є однією з умов поетики оповідання.

У Самчук у зображенні головного героя не відступає від національних традицій. Такий висновок напрошується, коли проаналізувати мовлення персонажа. Монолог розповідача починається зі своєрідного роздуму – ніби зачіпки до фабули і ключа до розуміння авторської концепції. У прямому мовленні персонажа зберігаються діалектні особливості, які уточнюють його етнічну приналежність (українець), регіон проживання (Волинь), соціальний статус (селянин, господар). Мовлення старого Юрка повільне, милозвучне, при потребі насичене емоційно забарвленою лексикою, що виявляє його ставлення

до зображуваного, передає емоції, викликані зухвальством учительки-польки. Таке мовлення цілком відповідає образу селянина, сповненого національної гордості та людської гідності. Кожна репліка продумана й подана так, що читач одразу уявляє собі колоритного волиняка.

Монолог акцентує увагу реципієнта на військовому минулому персонажа. З-поміж численних деталей, що імпліцитно вводять в обстановку цісарського армійського життя, вирізняються кілька: “Жандармом його цісарської та королівської милости десять років відбув, і “гевера (німецьку гвинтівку. – *М.Ц.*) носив”, мав “цісарські ознаки” [20, 3]. Для наратора особливо цінним виявилось не зображення трагічного буття колишнього цісарського вояка, а його теперішнє ставлення до своєї минувшини. На тлі роздумів, оповитих тонким гумором і самоіронією, яскраво проступає патріотизм героя, зростання його національної свідомості. Усі коментарі діда Юрка зводяться до висновку: “Жандаром жите протовк, цісарські ознаки від пазухи до самого правого плеча носив і тішився дуротов своєв. <...> Позначили дурного хлопа цяцьков, і він хотів тріснути від втіхи, що носить на собі ознаки пана свого” [20, 3].

Із монологу видно, що дід Юрко з особливою теплотою ставиться до нового молодого покоління; за дітьми він спостерігає, коли ті біжать до школи чи повертаються з навчання додому. Він протиставляє своє покоління новим людям, які у спадок отримали інший, вільний дух: “Будуть з них <...> люде не такі, як ми”, бо “<...> про Україну читають...”. І далі: “У них (дітей. – *М.Ц.*) торбинки, а на них путня мати ознаку України кожній дитині вішила. З тов ознаков біжи, дитино, до школи і вчися. А віростеш, дитино, підеш знов, правду свою добувати. Бо поки ворог у нас господарить – добра не сподівайся” [20, 4]. Отже, дід Юрко відчуває особливі почуття до юні, зокрема до своїх онуків, адже з ними в нього пов’язані надії – звільнення рідної землі з-під влади чужоземних зайд, що традиційно пов’язана в народі з боротьбою за правду. Вимріяне колишнім цісарським жандармом можна загально охарактеризувати шевченківськими словами про “свою хату”, “свою правду”, “і силу, і волю”.

Зображений на початку оповідання світ своєрідний тим, що не характеризується очевидною цілісністю, йому притаманна певна роздробленість. Світ теперішній, у якому живе головний герой, зовнішньо подібний до минулого: “І цвіти цвітуть, і сонце світить, і річка під вікном так само шумить. <...> По грунях тумани борхаються” [20, 3]. Просторова єдність цього світу ніби збережена, однак вона порушена у своїй часовій іпостасі, адже світ утратив свою довершеність: “Світ не так само, як і був” [20, 3]; теперішнє протиставлене минулому на духовному, соціальному й політичному рівнях, і цю інакшість наголошено кількома штрихами: “... Нема вже Бога на світі, бо коли був, побив би громами усе лядське плем’я скрізь, де є на світі...” [20, 3], “Батько, може, чуприну від податків рве. Лях прийшов і обдер наш люд” [20, 4]. Порушена цілісність відповідає завданню, поставленому перед собою письменником, – показати, як підневільне становище селянина-волиняка (у чужій державі з чужою владою) порушило його гармонійне, злагоджене буття, соціальний хаос зруйнував віками усталені закони, соціальне зло жорстоко травмує селянську душу, перетворює життя індивіда на жалюгідне духовне й моральне животіння. І зроблено це за законами максимальної лаконічності, бо в центрі уваги перебуває подія, пов’язана з актом помсти вороже налаштованій до всього українського учительці-польці.

Невблаганний плин часу в оповіданні передано за допомогою одного й того ж художнього кадру, який має вагоме смислове навантаження: “...Діточки біжать до школи”. Час протікає незвично, бо вимірюється не конкретною щоденною хронікою селянської господарки, а роками. Головний герой

охоплює внутрішнім зором усе своє життя, яке йде до схилу, але не відчуває фатального кінця, бо “діти – надія. Від них наша будучина починається” [20, 3]. Через образ дітей, які біжать на навчання, відшукується сенс життя, відновлюється часова перспектива світу, пов’язана з поглядом у майбутнє. У. Самчук показав, як простий селянин відновлює лад у зруйнованому зовнішніми обставинами світі, упорядковує хаос у звичний для себе космос. Отже, оповідання “Помстився” – це й повернення діда Юрка у своє минуле, і гостре переживання складної сучасності, і надії на майбутнє, і пристрасний порив це майбутнє захистити.

Так непомітно автор підводить до зав’язки дії: онука Оленка прийшла зі школи сумна й заплакана. Виявилось, що “лярвисько польська, воєнська, пробачте ... (слово не йде на язик)... така учителька, ознаку дітям з торбинок повітинала і набила дітей, і лаялась словами гадкими” [20, 4]. Через складне плетиво психологічних деталей читач потрапляє у внутрішній світ персонажа, де відкриваються його думки і приховані від стороннього ока духовні порухи.

Особливості наративної структури дозволяють не так простежити становлення характеру героя твору, як відтворити найтонші порухи його душі, спроектувати минуле на теперішню подію в його житті. Образи й деталі оповідання надають авторові та реципієнтові змогу “змодельювати” світ персонажа з кількох містких символів і численних асоціацій, викликаних ними. Так, образ “цісарських ознак” акумулює в собі інформацію про ідеали, якими жив герой у молодості (тут його можна означити терміном “імперська людина”); військову відзнаку цісарської, а потім королівської армій можна сприймати і як символ австрійської, а потім польської влади на українських землях; образ “ознаки України”, яка в розв’язці твору розшифровується – “тризуб”, виказує приховану позитивну динаміку у становленні характеру селянина-волиняка, в якого розвинулося гостре почуття національної свідомості й гідності (шляхетна людина з національним характером); це також промовистий символ незалежної української держави.

Розвиток події займає невелику частину тексту, в якій особливого значення набуває художня деталь – будівельний матеріал художньої реальності, концептуально навантажене вербальне відтворення предметів і явищ реального предметного світу [3, 114]. Це різновид художнього образу, що, виходячи із сукупності, синтезу індивідуальних і загальних особливостей персонажа, події, предмета, стає їхнім екстрактом, квінтесенцією. Вона має “дивовижну магічну властивість інтегрувати від мікро- до макроуявлення про образ, – зазначає сучасний дослідник. – Великою мірою збуджує думку читача, надаючи персонажу примітності, яскравості, індивідуальності, завдяки чому він стає неповторним, конкретно-відчутним і добре запам’ятовується. Художня деталь позитивно впливає на повнокровність персонажа, поглиблюючи і прояснюючи його сутність, а також на композиційну цілісність і комунікативність твору” [25, 8]. Варто наголосити, що іноді деталь може бути засобом психологізації, який використовується поряд з іншими традиційними прийомами психологічного зображення і драматизації оповіді, до яких можна зарахувати психологічний аналіз (самоаналіз), внутрішній монолог тощо. Психологічна деталь вимагає від письменника витонченої спостережливості, бо має здатність змикатися з основним значенням предметів і цим надавати творові рельєфної завершеності і граничної виразності.

В оповіданні У. Самчука використано психологічні деталі, пов’язані переважно із внутрішнім станом персонажа. Це так звані “паралінгвістичні висловлювання” (Л. Чернець): сум і плач (саме так онука Оленка реагує на агресію вчительки), темп мовлення діда Юрка, відсутність вербальної дії (зауваження на кшталт “думав”, “мовчить”) тощо [27, 286–297]. Таку деталь у літературознавстві

умовно визначають як непрямую форму психологічної деталі. Іноді письменник удається до використання такої психологічної деталі, коли про почуття й емоційний стан персонажа повідомляється з допомогою гранично точного називання порухів, що відбуваються в його внутрішньому світі. Це вербальне означення почуття, пряме свідчення психологічного збудження, пов'язаного з негідним вчинком учительки: “А мене це мов кропом полив” або “І серце мое сміється” [20, 4]. Ефект зображеного автор підсилює дією героя (“Заходив я і місця не знаходжу”) чи стилістичним прийомом умовчання (“а я її ногів, ногів” [20, 4]). Методом психологічного аналізу письменник відтворив усі порухи душі головного героя; за допомогою кількох виразних психологічних деталей вдалося передати широку гаму переживань і патріотичних почуттів персонажа, означити внутрішню траєкторію його руху: через жаль до внучки, гнів до вчительки, нервові збудження, роздратування та обурення до активного захисту людської гідності й національної свідомості своєї родини.

Кульмінаційний момент розгортається із драматичним напруженням, емоційне збудження сягає свого піку, коли селянин і вчителька не можуть мирно вирішити ситуацію: “Як звів палицю, як тріснув. Одразу став. Гримнула долів, а я її ногів, ногів. Юха полилась, а у мене ніби радість. Ніби гада лютого б'ю. <...> Збив на чорно <...>” [20, 4]. Незважаючи на трагічність, розв'язка твору не засмучує реципієнта, її передбачуваність виразна: дід Юрко добровільно здається до поліції. Оскільки автор характеризує свого героя як сильну особистість, його вчинок у фіналі твору – річ закономірна. Кінцівка твору, яка відсилає реципієнта до новели “Новина” В. Стефаніка, засвідчує закоріненість письменника в національну літературну традицію. Перегуки із класичною новелою простежуються не лише на сюжетному рівні: оповідь письменника-волиняка, як і оповідь письменника-покутянина, позначена майже повною відсутністю авторської мови. Кількість зображально-виражальних засобів досить ощадна – мало епітетів, пейзажних і портретних деталей, їхня гранична точність. Головним чинником символотворення тут стає мова персонажа, яка репрезентує народні уявлення, містить численні відсилання до народної моралі.

У розв'язці особлива увага автора концентрується на усвідомленні дідом Юрком, з одного боку, протиправності свого вчинку, із другого – власної правоти й відчуття виконаного обов'язку (“Цісарські ознаки більше не пекли мене, а вмірати кожний мусить” [20, 4]). Так У. Самчук фіксує істинну суть героя-розповідача: це типовий селянин-волиняк із властивими йому впертістю, міцністю, чесністю, розвинутими, але постійно стримуваними почуттями. Зіштовхнувши його в конфлікті із представницею іншої національності, яка репрезентує офіційну чужинецьку владу, автор утверджує універсальні національні цінності, пов'язані з любов'ю до рідної землі, пошанівком її символів і святинь. Тут деталі-символи, будучи “мікрообразами світу” (А. Єсін), сприяють створенню концептуальної національної та індивідуально-образної картини світу. Цікаво, що на відміну від цісарської ознаки тризуб у фінальній сцені не названо, однак саме такий прийом робить виразний акцент на тих цінностях, які сповідував головний герой твору. “Ознака України”, яку вишивали “путні матері” своїм дітям на торбинках для книжок, – це найсвятіший, найінтимніший і найбільш шанований у народі символ, який посвідчував право української нації на існування й національну гідність. Це було виразною ознакою національно свідомого українця. Отже, деталі-символи набувають в оповіданні глибокого підтексту і слугують для створення лаконічних і містких художніх образів, що яскраво характеризують сміливе протистояння населення західноукраїнських теренів усьому ворожому, його найвитонченішим засобам вихолощення

національної пам'яті. Фінал оповідання емоційно і психологічно вичерпний. Друкуючи свій твір у підпільному часопису, який розповсюджувався по всій підневільній території, письменник відстоював самоцінність людської особистості, змушував кожного усвідомити пасивність і внутрішню рабськість, спонукав до активного спротиву нарузі над усім людським і національним, наголошував на відвічному праві української нації на власну державу.

Безперечно, надруковану наприкінці 1920-х – на початку 1930-х років у націоналістичній нелегальній пресі малу прозу Уласа Самчука з певністю можна зарахувати до вісниківської літератури, яка в умовах бездержавності української нації взяла на себе місію обстоювання національної ідентичності упослідженого чужинцями народу, вихолощення духу рабськості, спонукання до активного спротиву насильству й боротьби за власну державу. Це малодосліджений пласт української літератури, який потребує подальшого вивчення й інтерпретацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баган О. Вісниківство як ідея (Від видавців) // *Самчук У. Кулак. Месники. Віднайдений рай: Роман, оповідання, новели.* – Дрогобич, 2009. – С. 3–8.
2. Баган О. Вісниківство як понадчасовий феномен: ідеологія, естетика, настроєність // *Вісниківство: літературна традиція та ідеї: Зб. наук. праць, присвячений пам'яті Василя Іванишина / Ред. кол.: Л. Кравченко (голова), О. Баган, П. Іванишин та ін.* – Дрогобич, 2009. – С. 6–48.
3. Борев Ю. Естетика. Теория литературы: Энциклопедический словарь терминов. – М., 2003. – 575 с.
4. Жив'юк А. Між Сциллою політики і Харібдою творчості: громадсько-політичний портрет Уласа Самчука. – Рівне, 2004. – 184 с.
5. Павличко С. Теорія літератури / Передм. М. Зубрицької. – К., 2002. – 679 с.
6. Руснак І. Живий дух Уласа Самчука // *Самчук У. Кулак. Месники. Віднайдений рай: Роман, оповідання, новели.* – Дрогобич, 2009. – С. 9–28.
7. Руснак І. Художня модифікація національної історіософії в прозі Уласа Самчука: Автореф. дис. ... докт. філол. наук. – Вінниця, 2007. – 36 с.
8. Руснак І. “Я був повний Україною...”: Художня історіософія Уласа Самчука: Монографія. – Вінниця, 2005. – 406 с.
9. Саїд Е. Орієнталізм (Фрагмент) // *Слово. Знак. Дискурс: Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / За ред. М. Зубрицької.* – Львів, 1996. – С. 544–558.
10. [Самчук У.]. Богонос Северин // *Сурма.* – 1933. – Травень. – Ч. 5 (67). – С. 2–4.
11. [Самчук У.]. Виховують // *Сурма.* – 1933. – Берез. – квіт. – Ч. 3–4 (65–66). – С. 2–4.
12. Самчук У. Дещо про себе // ВРФТ ІЛ. – Ф. 195. – Од. зб. 70. – 7 арк.
13. [Самчук У.]. З чорних днів // *Сурма.* – 1933. – Серпень. – Ч. 8 (70). – С. 2–3.
14. [Самчук У.]. Заповіт // *Сурма.* – 1932. – Жовт. – листоп. – Ч. 10–11 (60–61). – С. 3–4.
15. Самчук У. Кулак. Месники. Віднайдений рай: Роман, оповідання, новели. – Дрогобич, 2009. – 488 с. (Серія “Вісниківська бібліотека”).
16. [Самчук У.]. Мовчазний хрест // *Український націоналіст.* – 1934. – Річник II. – Ч. 6–7. – Черв. – лип. – С. 2–3.
17. [Самчук У.]. Одна осінь... // *Сурма.* – 1933. – Груд. – Ч. 12 (62). – С. 3–6.
18. [Самчук У.]. Перемога знаку // *Сурма.* – 1933. – Січ. – лют. – Ч. 1–2 (63–64). – С. 2–4.
19. [Самчук У.]. По закону // *Український націоналіст.* – 1933. – Річник I. – Ч. 1. – Верес. – С. 6–7.
20. [Самчук У.]. Помстився // *Сурма.* – 1932. – Трав. – черв. – Ч. 5–6 (56). – С. 3–4.
21. [Самчук У.]. Три кріси // *Сурма.* – 1933. – Черв. – Ч. 6 (68). – С. 5–6.
22. [Самчук У.]. Хома Гуца // *Сурма.* – 1933. – Лип. – Ч. 7 (69). – С. 2–3.
23. [Самчук У.]. Чи чуєш ти? // *Сурма.* – 1933. – Верес. – Ч. 9 (71). – С. 2–3.
24. [Самчук У.]. Шомполи // *Український націоналіст.* – 1934. – Річник II. – Ч. 2–3–4. – Лют. – Берез. – квіт. – С. 2–3.
25. Святовець В. Художня деталь в українській класичній прозі. Нариси про письменників: Навч. посіб. – К., 2007. – 176 с.
26. Фонди особистого походження: Самчук У.О. // Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури імені Тараса Шевченка НАН України. – Ф. 195; од. зб. 618; 1929–1987 рр.
27. Чернець Л. Деталь // *Введення в літературознавство: Учеб. посібник / Под ред. Л. Чернеца.* – М., 2004. – С. 286–297.

Отримано 1.12.2009 р.

м. Вінниця